

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МІГРАЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

©Шахно А.Ю., 2017

В умовах інтенсифікації процесів глобалізації світової економіки відбулося зміщення акцентів з розвитку матеріального виробництва на розвиток інтелектуальної особистості. Високорозвинені держави значну увагу приділяють формуванню інтелектуального продукту з високими розумовими здібностями, аналітичним мисленням, високим рівнем свідомості та моральності. У світовому господарстві місце країни визначається якістю людського капіталу, рівнем освіти та вмінням застосовувати досягнення науково-технічного прогресу. В умовах політичної, економічної та соціальної нестабільності останнім часом в світі спостерігається збільшення обсягів та зростання темпів міграції людських ресурсів. Особливістю формування міграційної політики розвинутих країн світу є принцип залучення інтелектуального мігранта. Високорозвинена особистість визначає конкурентоспроможність економіки держави, є ключовим ресурсом її розвитку.

На сьогодні особливої актуальності в Україні набувають процеси інтелектуальної міграції людського капіталу, що означає переміщення вчених та висококваліфікованих фахівців за межі країни. Це може бути як еміграція, так і тимчасова трудова міграція. Втрата висококваліфікованих кадрів є загрозою розвитку інноваційної моделі країни, зниження рівня її конкурентних переваг. Процеси посилення інтелектуальної трудової міграції притаманні усім країнам світу, де попит на фахівців з вищою освітою менший, ніж його пропозиція. Нажаль Україна займає одне з провідних місць серед країн-донорів з постачання висококваліфікованих інтелектуальних кадрів за кордон. Понад 30% українських науковців працюють на розвиток інших країн світу [1].

На інтелектуальну міграцію впливають політичні, економічні та соціальні фактори. Існують дві основні групи мотивів: 1) соціально-економічні мотиви (нестабільність політичної та соціально-економічної ситуації в країні, недостатність інвестування в розвиток науки й освіти, що призводить до руйнування та зниження престижності вітчизняної наукової сфери діяльності; низька оплата праці висококваліфікованих кадрів); 2) індивідуально-психологічні мотиви.

Головними чинниками інтелектуальної міграції людського капіталу країни за кордон є: більш широкі можливості для самореалізації, творчості, розвитку; необхідна науково-дослідницька база; більш висока матеріальна винагорода за працю; кращі умови життя; забезпечення демократичних свобод та громадянських прав тощо.

Розрізняють три основні види інтелектуальної міграції:

- освітня;
- наукова;
- технологічна (ІТ-галузь).

Процеси освітньої інтелектуальної міграції відбуваються у відповідності до прийнятого єдиного «Європейського простору досліджень» та «Європейського простору вищої освіти», що забезпечило мобільність та відкритість руху дослідників, викладачів, студентів. Зростає частка зарубіжної студентської міграції.

Наукова інтелектуальна міграція відбувається за наступними напрямками: участь у міжнародних наукових конференціях; тимчасові науково-професійні відрядження, виконання іноземних замовлень (неофіційне сумісництво) тощо. У межах міжнародної співпраці українські науковці надають перевагу нетривалим поїздкам за кордон.

Однією з важливих форм інтелектуальної міграції виступає технологічна міграція. Потреба у фахівцях ІТ-технологій постійно зростає. Значна кількість фахівців ІТ-ринку працюють в Україні за формою дистанційної зайнятості або на замовлення іноземних корпорацій у їх філіях [2].

Інтелектуальна міграція людського капіталу для України має свої негативні наслідки: країна втрачає інтелектуальний потенціал, внаслідок чого відбуваються структурні зрушення людського

капіталу, зниження суспільної продуктивності праці, сповільнення темпів розвитку інноваційної моделі розвитку економіки країни.

Також інтелектуальна трудова міграція негативно впливає і на демографічний стан в країні. Переважно виїжджають на працевлаштування за кордон молоді люди, що знижує народжуваність в країні, відбувається старіння нації і призводить до демографічної кризи.

Але інтелектуальна міграція людського капіталу може мати й позитивні наслідки в разі, якщо міграція була тимчасового характеру. Зараз з'явилося таке нове поняття як «циркуляція інтелекту», тобто циклічні переміщення за кордон для подальшої роботи і навчання. Інтелектуальні мігранти отримують зарубіжний досвід, знання, навички, сприяють припливу на Батьківщину інвестицій, нових технологій, ідей, використанню нових ефективних форм розвитку бізнесу. Зворотна міграція висококваліфікованих кадрів допомагає розвитку різноманітних форм міжнародної наукової співпраці, що створює умови щодо інтеграції України до освітнього та світового науково-технічного товариства. В майбутньому фахівці вважають, що така форма міграції як «циркуляція інтелекту» посилиться, що пов'язано з глобалізацією світової економіки.

Таким чином, оскільки інтелектуальна міграція людського капіталу має не тільки негативний вплив на економіку країни, але й позитивні сторони, для успішного врегулювання міграції в Україні з боку держави необхідно розвивати зворотну міграцію та приймати відповідні програми, що дозволить підвищити якість людського капіталу нації.

Державна політика протидії відтоку інтелектуального капіталу повинна впроваджуватись за наступними напрямками [1]:

- удосконалити законодавчу базу та створити ефективний механізм регулювання міграційними процесами з урахуванням вимог національної безпеки і потреб національної економіки;
- здійснювати контроль за дотриманням положень законодавчих актів (щодо захисту авторського права, патентів, ноу-хау, захисту інформаційної таємниці та ін.) та використовувати досвід зарубіжних країн;
- прийняти державні програми щодо активного залучення молоді до наукової та інноваційної діяльності;
- збільшити відсоток фінансування наукової та освітньої сфери, що в майбутньому дасть змогу підвищити конкурентні переваги країни;
- стимулювати вітчизняний бізнес до ефективного використання наукових розробок українських вчених;
- забезпечити гідну оплату праці науковому потенціалу країни;
- створити сприятливі умови праці та забезпечити оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідної сфери, що сприятиме реалізації творчого та інтелектуального потенціалу країни;
- забезпечити більш тісну співпрацю вищих навчальних закладів з науково-дослідними інститутами;
- здійснювати моніторинг відповідності попиту ринку праці на фахівців вищих навчальних закладів;
- підвищити рівень соціальної захищеності працівників сфери освіти та науки тощо.

Отже, інтелектуальна міграція є складним явищем, яке неоднозначно впливає на соціально-економічний розвиток країни в умовах глобалізації. Впровадження запропонованих заходів сприятиме отриманню позитивного ефекту від інтелектуальної міграції на державному рівні і надасть змогу підвищити ефективність та конкурентоспроможність національної економіки в цілому.

1. Баранник З.П. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження [Електронний ресурс]/З.П. Баранник, І.О. Романенко//Ефективна економіка. – 2014. - №6. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com/?op=1&z=3096>

2. Чекушина Ю.В. Види інтелектуальної міграції населення України [Електронний ресурс]/Ю.В. Чекушина//Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. - №3 (72). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_3_15